บทที่ ๑

บทนำ

จังหวัดเชียงใหม่

ที่ตั้ง เชียงใหม่เป็นจังหวัดใหญ่ที่สุดทางภาคเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียง คือทิศเหนือจดประเทศพม่า ทิศตะวันตกจดจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันออกจดจังหวัดเชียงรายและจังหวัดลำปาง ทิศใต้จดจังหวัดลำพูน จังหวัดตากและแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่มีภูมิประเทศเป็นป่าเขาทั่วไป มีเขาสูง ๆ อยู่หลายแห่ง เช่น ดอยอินทะนน ดอยเชียงดาว เป็นต้น แต่ดอยที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์และศาสนา คือ ดอยสุเทพ ตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่บนที่ราบ ในลุ่มน้ำแม่ปิงมีประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่น เพราะเป็นที่มีชัยภูมิดี

ตำนานและประวัติศาสตร์ จังหวัดเชียงใหม่เดิมในสมัยโบราณเป็นที่อยู่ของพวกละว้าอันเป็นชนชาติพูดภาษาตระกูลมอญ – เขมร ถัดลงไปทางใต้เป็นเมืองหริภุญชัย (จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน) ซึ่งแต่เดิมมีกษัตริย์เชื้อสายนางจามเทวีแห่งเมืองละโว้เป็นผู้ครอบครองสืบต่อกันมาหลายชั่วกษัตริย์ นอกจากนี้ทางเหนือมีเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่ง คือ เมืองพะเยา (ปัจจุบันเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดเชียงราย) ซึ่งมีพระยางำเมืองเป็นผู้ปกครองแคว้น

เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๔ พระเจ้าเม็งรายเชื้อสายกษัตริย์ไทยในราชวงศ์มู่เจ้าลาวจกได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น เมืองที่สร้างนี้เดิมเคยเป็นเมืองมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้าอนิรุธแห่งเมืองพุกามมามีอำนาจอยู่ในดินแดนแถบนี้ และเรียกชื่อเมืองว่าเมืองระมิง แต่ต่อมาเมืองนี้ร้าง พระเจ้าเม็งรายจึงได้สร้างเมืองเชียงใหม่ในที่เมืองระมิงเดิม ในการสร้างเมืองเชียงใหม่นี้ตามตำนานว่า พระเจ้าเม็งรายได้เชิญพระยางำเมืองเจ้าเมืองพะเยา และพระเจ้ารามคำแหงประมุขอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นกษัตริย์ด้วยกันมาช่วยวางผังเมืองด้วย พระเจ้าเม็งรายเป็นผู้มีอานุภาพมากสามารถได้เมืองหริภุญชัย ฉะนั้นในระยะต่อมาดินแดนภาคเหนือจึงตกเป็นอาณาจักรลานนาไทยแทบทั้งสิ้น ในสมัยเดียวกันนี้ดินแดนตอนใต้ถัดอาณาจักรลานนาไทยลงมา มีอาณาจักรสุโขทัยซึ่งมีพระเจ้ารามคำแหงเป็นผู้ครอบครองแดนอยู่ พระเจ้าเม็งรายและพระเจ้ารามคำแหงเป็นเชื้อสายไทยด้วยกัน และเป็นพระสหายกัน ทั้งสองอาณาจักรนี้มีการติดต่อไปมาหากันอย่างใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อพระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงคิดตัวอักษรไทยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ และทรงรับเอาพระพุทธศาสนาเถรวาทในลัทธินิกายลังกาวงศ์ ทางเชียงใหม่ก็รับเอาตัวอักษรไทยนี้ไปปรับเป็นตัวอักษรลานนาไทย ในด้านพระพุทธศาสนา เชียงใหม่ก็ได้ขอร้องให้สุโขทัยส่งพระเถระไปเผยแผ่ยังเชียงใหม่ สุโขทัยจึงได้อาราธนาพระมหาสุมนเถรให้ขึ้นไปประกาศพระพุทธศาสนาลัทธินิกายลังกาวงศ์ยังแดนลานนาไทย ลัทธินิกายนี้จึงได้ประดิษฐานตั้งมั่นอยู่ในแว่นแคว้นนั้นด้วย

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๑ แว่นแคว้นล้านนาไทยอันมีเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงได้รับเคราะห์กรรมตกไปเป็นเมืองประเทศราชของพม่าสมัยพระเจ้าบุเรงนอง ในปี พ.ศ. ๒๒๗๕ เชียงใหม่ได้เป็นอิสระ แต่ก็อยู่ได้ไม่นานก็ตกเป็นของพม่าอีก และในปี พ.ศ. ๒๓๐๖ พระเจ้ามังระกษัตริย์พม่าในราชวงศ์อลองพญายกทัพมาตีเชียงใหม่ได้อีก และได้แต่งตั้งนายทหารชั้นผู้ใหญ่ของพม่าปกครองดินแดนล้านนาไทย เชียงใหม่ตกอยู่ในอำนาจของพม่าอยู่ราว ๒๐๐ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๓๑๗ ในสมัยพระเจ้าตากสิน แคว้นล้านนาไทยจึงได้พ้นจากความครอบงำของชนต่างชาติ และได้มารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับแคว้นไทยด้วยกัน เกิดเป็นประเทศไทยขึ้นโดยสมบูรณ์ดังในปัจจุบันนี้

<u>ภาษาและตัวอักษร</u> ตามประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ดังกล่าวมาแล้วว่า ดินแดนที่เป็นเชียงใหม่ปัจจุบันนี้ เดิมมีพวกละว้าเป็นชาวพื้นเมืองเดิม และเชียงใหม่เคยอยู่ในอำนาจของพม่าประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี ฉะนั้นภาษาเชียงใหม่ย่อมจะมีภาษาละว้าปนอยู่บ้าง แต่คงไม่มากนัก และมีภาษาและวัฒนธรรมพม่าเมี่ยงว่ากันตามส่วนแล้วปนอยู่มากกว่าทางภาคอื่นของประเทศไทย นอกจากภาษาทั้งสองนี้แล้ว ก็ยังมีภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ เช่น ไทยลื้อ เขิน และไทยใหญ่ปนอยู่ด้วยเป็นธรรมดา เพราะด้วยการคบค้าสมาคมกันอย่างใกล้ชิด ทั้งรูปเสียงและรูปคำก็เป็นอย่างเดียวกัน อันอาจกล่าวได้ว่า ภาษามีลักษณะใกล้กันมาก ส่วนภาษาบาลีนั้นเข้ามากับพุทธศาสนา คำสันสกฤตก็มีปนอยู่บ้าง

แต่ก็มีเป็นจำนวนน้อย ส่วนมากเป็นคำที่ได้ไปตอนหลังจากภาคกลาง ภาษาเขมรซึ่งมีอยู่มากในภาษาภาคกลาง แต่ภาษาเชียงใหม่มีปนอยู่น้อยคำ เพราะไม่ได้ติดต่อกัน ถ้าจะมีอยู่บ้างก็คงจะได้ไปจากภาคกลาง

ตัวอักษรไทยเหนือนั้น ศาสตราจารย์เซเดส์กล่าวว่า มีรูปสัณฐานเป็นอักษรตัวกลม เพราะได้แบบจากอักษรมอญโบราณ ซึ่งเป็นต้นเค้าของตัวอักษรมอญและพม่าในสมัยปัจจุบัน อักษรชนิดนี้เรียกว่าอักษรธรรมใช้จารึกภาษามคธและภาษาพื้นเมือง สันนิษฐานว่าตัวอักษรธรรมนี้แพร่หลายอยู่ในลานนาไทยก่อนสมัยพระเจ้าอนุรุทมีอำนาจอยู่ในดินแดนแถบนี้ อักษรธรรมมีลักษณะ เช่น ก (ก) ข (ข) ค (ค) ฆ (ฆ) ง (ง) ต่อมาเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้น พระมหาสุมนเถรได้นำตัวอักษรสุโขทัยไปใช้ในลานนาไทย เรียกว่าตัวอักษรลานนาไทย ปรากฏว่ามีหลักฐานคือจารึกของพระสุมนเถรที่วัดพระบันเมืองลำพูน ตัวอักษรชุดนี้ต่างกับตัวอักษรไทยเหนือ คือ มักจะเขียนตัวกล้ำติดต่อกัน ซึ่งอักษรไทยเหนือเขียนซ้อนกัน ตัวอย่างเช่น ตัวอักษรลานนาไทยเขียน ๒๒๘ (หน) ๒๒๗ (หม) ตัวอักษรธรรมเขียน (หน) (หม) ต่อมาราว พ.ศ. ๒๐๕๐ ลานนาไทยเลิกใช้ตัวอักษรลานนาไทย (สุโขทัย) กลับไปใช้ตัวอักษรไทยเหนือ (ตัวอักษรธรรม) อีก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระเจ้ากาวิละซึ่งเป็นเจ้าครองนครเชียงใหม่ได้กลับใช้ตัวอักษรลานนาไทยอีกครั้งหนึ่ง แต่ใช้

อยู่ไม่นานก็เปลี่ยนไปใช้ตัวอักษรชนิดเดิมอีก ต่อจากนั้นมาจารึกและหนังสือต่าง ๆ ที่เขียนในเชียงใหม่จึงเป็นตัวอักษรไทยเหนือทั้งสิ้น ในปัจจุบันนี้เชียงใหม่ใช้ตัวอักษรไทยกลาง

วิธีการศึกษาภาษาและการหาข้อมูล

การศึกษาคำพูดในภาษาเป็นการศึกษาโดยวิธีธรรมชาติ แบบเดียวกับเด็กที่สอนพูดย่อมฟังเสียงพูดจากแม่หรือผู้อยู่ใกล้เคียง เด็กจะเลียนเสียงของแม่ก่อน แต่ยังไม่สามารถพูดได้ชัด – จนกว่าจะได้ยินคำเหล่านั้นซ้ำหลาย ๆ ครั้ง พร้อมกันนั้นจะต้องใช้อวัยวะที่เกี่ยวแก่การออกเสียงจนแคล่วคล่องแล้วจึงจะสามารถพูดได้ชัดเจน การศึกษาภาษาของนักภาษาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน คือ ต้องได้ยินผู้บอกภาษาพูดซ้ำหลาย ๆ หน แล้วก็พูดตามได้ ถ้ามีพื้นความรู้เรื่องหน่วยเสียงในภาษานั้น ๆ ว่ามีลักษณะอย่างไรด้วยแล้ว ก็สามารถออกเสียงเหล่านั้นได้ถูกต้อง

การศึกษาภาษานี้ Eugene A. Nida กล่าวไว้ในหนังสือ The Descriptive Analysis of Words ว่า มีวิธีการศึกษาอยู่ ๒ วิธี คือ การเรียนภาษาโดยการใช้ภาษาเพียงภาษาเดียว (Monolingual approach)[1] ซึ่งหมายถึงการเรียนภาษาโดยไม่ใช้ภาษาอื่นภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นสื่อ

---

[1] Nida, Eugene A., Morphology, The Descriptive Analysis of Words, 2 nd ed. (Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1949) หน้า 175

ระหว่างผู้ศึกษากับผู้บอกภาษา (informant) ในขั้นต้นผู้ศึกษาจะถามผู้บอกภาษาด้วยการชี้แทนการออกเสียงเป็นคำพูด เมื่อผู้บอกภาษาพูดคำหนึ่งผู้ศึกษาก็จะจดลงด้วยตัวอักษรเทียบเสียง (Phonetics) เมื่อจดเสร็จแล้ว ผู้ศึกษาภาษาออกเสียงคำที่จดลงไว้นั้นเพื่อสอบดูว่า ตัวอักษรที่จดลงไปนั้นตรงเสียงกับที่บอกหรือไม่ ผู้บอกภาษาจะท้วงขึ้นเมื่อได้ยินเสียงที่ยิดเพี้ยน ผู้ศึกษาจะต้องศึกษาคำนั้นใหม่ แล้วสอบทานกับผู้บอกภาษา จนกว่าผู้บอกภาษาจะยอมรับเสียงที่ผู้ศึกษากล่าวนั้น

ส่วนอีกวิธีหนึ่ง – คือวิธีเรียนโดยมีภาษากลางเป็นสื่อระหว่างผู้เรียนและผู้บอกภาษา Eugene A. Nida เรียกวิธีที่สองนี้ว่า " Bilingual Approach " [1] ซึ่งเป็นวิธีที่ผู้เรียนและผู้บอกภาษารู้ภาษาใดภาษาหนึ่งร่วมกัน ตัวอย่าง เช่น ชาวอังกฤษเรียนภาษาไทยกับชาวไทยที่รู้ภาษาอังกฤษ ทั้งสองฝ่ายสามารถใช้ภาษาอังกฤษติดต่อพูดจากัน เมื่อชาวอังกฤษต้องการจะเรียนรู้คำใด ก็ถามคำนั้นเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนการเลียนเสียงและการจดก็คงเป็นไปดังที่กล่าวมาแล้วในวิธีที่ ๑

ในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ภาษาเชียงใหม่นี้ ผู้เขียนใช้วิธีที่ ๒ และใช้ภาษากลางคือภาษากรุงเทพในการติดต่อระหว่างสองฝ่าย ในขั้นต้นผู้ศึกษา

---

[1] Nida หน้า 175

เริ่มเรียนคำสามัญก่อน คำสามัญในที่นี้หมายถึงคำที่มีมาในภาษาแต่เดิม (basic words)และใช้กันอยู่เป็นสามัญ แบ่งเป็นหมวด ๆ ดังต่อไปนี้

ก) หมวดเครือญาติ เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง

ข) หมวดนับ เช่น หนึ่ง สอง สาม

ค) หมวดการเคลื่อนไหว เช่น วิ่ง เดิน

ฆ) หมวดวัน เดือน ปี เช่น วันจันทร์ เดือนยี่ ปีฉลู

ง) หมวดร่างกาย เช่น ผม ปาก คอ

จ) หมวดเครื่องแต่งกาย เช่น เสื้อ ผ้า

ฉ) หมวดของใช้ในบ้าน เช่น ถ้วย ชาม จาน

ช) หมวดอาหารการกิน เช่น ข้าว ปลา

ซ) หมวดผักและผลไม้ เช่น ผักกาด มะม่วง

ฌ) หมวดสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย

ญ) หมวดธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์

ฏ) หมวดภูมิประเทศบ้านเมือง เช่น หมู่บ้าน ตำบล พลเมือง

ฏ) หมวดเครื่องมือและอาวุธ เช่น ขวาน ฆ้อน มีด

ในบัญชีคำที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้ศึกษาอาจได้คำที่มีลักษณะต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า คำพยางค์เดียวบ้าง คำมากพยางค์บ้าง หรือเป็นคำเดี่ยวบ้าง คำประสมบ้าง เพราะแต่ละภาษาย่อมมีลักษณะคำแตกต่างกัน คำในภาษาหนึ่งเป็นคำเดี่ยว อีกภาษาหนึ่งอาจเป็นรูปคำประสมหรือวลีก็ได้ เมื่อผู้ศึกษาได้คำในรูปต่าง ๆ มากพอก็จะต้องนำคำเหล่านี้มาศึกษาเริ่มแต่การวิเคราะห์หน่วย

เสียง ลักษณะการประกอบหน่วยเสียงเข้าเป็นพยางค์ หรือคำ ตลอดจนการประกอบคำและผูกข้อความหรือประโยค พร้อมกันนั้นผู้ศึกษาจะหัดผูกข้อความสั้น ๆ เองโดยใช้คำที่ได้ศึกษามาแล้วนั้น ในขั้นต่อไปผู้ศึกษาจึงดำเนินการผูกคำให้ยาวขึ้นเป็นประโยครูปต่าง ๆ

นอกจากคำและข้อความแล้ว ผู้เขียนได้ศึกษาบทความคำสนทนาต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจภาษากว้างขวางละเอียดลออยิ่งขึ้น เช่น พังบทสนทนาสั้น ๆ ระหว่างผู้บอกภาษาสองคนเป็นบทสนทนาหักทายปราศรัยกัน หรือ เรื่องวัน – สงกรานต์ของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์นี้แล้ว

ผู้บอกภาษา

ผู้บอกภาษาเชียงใหม่เพื่อทำวิทยานิพนธ์นี้ ได้แก่

๑) นางสาวประคอง นิมมานเหมินทร์

๒) นางบัวชร บุนนาค

๓) นางสาวบรรจง สัชฌ์รวง

๔) นางสาวนิลวรรณ อินทะเดหะ

๕) ร.อ. นิเวศน์ เลาวพงศ์

๖) นายบุญเลิศ พิงพราวลี

ผู้บอกภาษาทุกคนที่กล่าวนามมานี้เป็นชาวเชียงใหม่ มีภูมิลำเนาอยู่ใน

ตัวเมือง พูดได้ทั้งภาษาเชียงใหม่และภาษากรุงเทพฯ ผู้บอกภาษาข้างต้นนี้ (นอกจากนายเลิศ ฟิงพราวลี) ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่จังหวัดเชียงใหม่ แล้วมาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ส่วนนายเลิศ ฟิงพราวลี ซึ่งเรียกกันในจังหวัดนั้นว่า "หนานเลิศ" นอกจากได้รับการศึกษาที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว ยังเคยบวชเป็นพระภิกษุ และเคยเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "คนเมือง" ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกในจังหวัดเชียงใหม่

การใช้ตัวอักษรและเครื่องหมาย

ตัวอักษรที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้มี ๒ ชุด คือชุดหนึ่งเป็นตัวอักษรเทียบเสียง (phonetics) อีกชุดหนึ่งเป็นอักษรเทียบหน่วยเสียง (phonemics) ตัวอักษร ๒ ชุดนี้เป็นตัวอักษรสากลที่ใช้ในวิชาภาษาศาสตร์ อักษรเทียบ-เสียงใช้เพื่อบ่งว่าเสียงนั้น ๆ มีคุณลักษณะแตกต่างกันอย่างไร ในลักษณะที่เป็นฐานกรณ์อย่างไร ส่วนอักษรเทียบหน่วยเสียง หมายถึงตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษาใดภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ

ตัวอักษรเทียบเสียงนั้นเป็นตัวอักษรโรมัน แต่มีตัวอักษรเฉพาะและเครื่องหมายบางอย่างเพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่งเพื่อให้จดเสียงได้เพียงพอกับเสียงที่มีอยู่ในภาษาต่าง ๆ ตัวอักษรที่เพิ่มเฉพาะนี้เป็นอักษรที่สมมุติขึ้นใหม่ เช่น ɸ , ə เป็นต้น ส่วนตัวอักษรเทียบหน่วยเสียงเลือกจากตัวอักษรชุดเทียบเสียงนั่นเอง ชุดนี้มีจำนวนตัวอักษรน้อยกว่าเพราะจำกัดใช้แทนเสียง

ในภาษาหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนถอดเสียงของภาษาเชียงใหม่โดยใช้ตัวอักษรดังกล่าวแล้ว เพราะตัวอักษรเทียบเสียงนี้ตัวอักษรตัวหนึ่งใช้แทนเสียงหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ และมีคำจำกัดความที่แน่นอน เมื่อหาหน่วยเสียงได้แล้วจึงใช้ตัวอักษรเทียบหน่วยเสียง ส่วนอักษรไทยนั้นจะใช้ฉะเพาะที่เป็นคำแปลของคำเชียงใหม่เท่านั้น ผู้เขียนใช้เครื่องหมายดังนี้ [ ] เขียนกับตัวอักษรเทียบเสียง เช่น [ɔ] หมายความว่า ɔ แทนเสียงที่มีตำแหน่งเสียง คือ แทนเสียงที่ประกอบด้วยการใช้ริมฝีปากทั้งสอง มีลักษณะก้อง เบา และ/ / กับตัวอักษรเทียบหน่วยเสียงที่ใช้แทนหน่วยเสียงในภาษานั้น เช่น/ n / เป็นหน่วยเสียงหนึ่งในภาษาเชียงใหม่

การใช้ศัพท์เฉพาะ

ศัพท์เฉพาะนี้ผู้เขียนใช้ตามหนังสือนิรุกติศาสตร์ของพระยาอนุมานราชธน คำใดที่ยังไม่แพร่หลายก็ได้วงเล็บภาษาอังกฤษควบไว้ด้วย และคำใดที่ยังไม่มีศัพท์ในภาษาไทย ผู้เขียนจึงใช้คำทับศัพท์